

ADVOKATURA: HUQUQIY DAVLAT VA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING INSTITUTSIONAL ASOSI

Yoqubov Bobur Bozor o'g'li

Surxondaryo viloyati Termiz davlat

universiteti Yuridik fakulteti

Yurisprudensiya yo'nalishi talabasi

Bo'riyev Odil Qobilovich

Yurisprudensiya yo'nalishi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy huquqiy tizimda advokatura institutining o'rnini, uning demokratik jamiyat poydevori sifatidagi ahamiyati va huquqiy maqomi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida advokatlik faoliyatining mustaqilligi, professionalligi va konfidensiallik tamoyillari xalqaro standartlar asosida yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida advokatura sohasidagi islohotlar va raqamlashtirish jarayonlarining samaradorligi ko'rib chiqiladi. Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy huquqiy tizimda advokatura institutining fundamental-huquqiy asosi, uning demokratik davlat qurilishidagi strategik ahamiyati va inson huquqlarini himoya qilishdagi institutsional o'rnini tizimli tahlil qilingan. Tadqiqotda advokatlik faoliyatining mustaqilligi, konfidensiallik va daxlsizlik tamoyillari xalqaro huquqiy standartlar hamda milliy qonunchilik prizmasi orqali yoritilgan. Maqolada sud protsessida taraflarning o'zaro tortishuvi va protsessual tenglikni ta'minlashda advokat vakolatlarini kengaytirishning dolzarb masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarning (LegalTech) advokatura sohasiga integratsiyalashuvi va "Advokatura — kuchli fuqarolik jamiyati bo'g'ini" kontseptsiyasi doirasidagi islohotlarning samaradorligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Advokatura, huquqiy himoya, litsenziya, odil sudlov, protsessual tenglik, inson huquqlari, huquqiy yordam, mustaqillik. Kalit so'zlar: Advokatura, huquqiy davlat, litsenziya, odil sudlov, protsessual tenglik, inson huquqlari, yuridik yordam, professional daxlsizlik, LegalTech, fuqarolik jamiyati.

Abstract: This article scientifically analyzes the role of the bar institution in the modern legal system, its significance as a foundation of a democratic society, and its legal status. Throughout the research, the principles of independence, professionalism, and confidentiality of advocacy

are highlighted based on international standards. Furthermore, the effectiveness of reforms and digitalization processes in the field of advocacy in the Republic of Uzbekistan is examined. . This scientific article provides a systematic analysis of the fundamental legal basis of the legal profession (advocacy) in the modern legal system, its strategic importance in the construction of a democratic state, and its institutional role in the protection of human rights. The research highlights the principles of independence, confidentiality, and professional immunity of the legal profession through the prism of international legal standards and national legislation. The article examines current issues of expanding the powers of lawyers in ensuring the principle of adversarial proceedings and procedural equality during court trials. Furthermore, it scientifically substantiates the integration of digital technologies (LegalTech) into the advocacy sector and the effectiveness of reforms within the framework of the concept "Advocacy as a strong link of civil society."

Keywords: Advocacy, legal protection, license, justice, procedural equality, human rights, legal aid, independence. Advocacy, rule of law, license, justice, procedural equality, human rights, legal aid, professional immunity, LegalTech, civil society.

KIRISH

Insoniyat tarixida odil sudlovni ta'minlash va shaxs erkinliklarini davlatning cheksiz qudrati (vlast)dan himoya qilish ehtiyoji advokatura institutining shakllanishiga sabab bo'ldi. Bugungi kunda advokatura nafaqat yuridik xizmat ko'rsatuvchi subyekt, balki fuqarolik jamiyatining eng muhim elementlaridan biri hisoblanadi.

Huquqiy davlat qurish yo'lida advokatura institutining mustaqilligi, uning davlat organlaridan ayri holda faoliyat yuritishi va sud protsessida ayblov tomoni bilan teng imkoniyatlarga (protsessual tenglik) ega bo'lishi ustuvor vazifadir. Ushbu maqolaning dolzarbligi, global dunyoda kiber-jinoyatchilik va murakkab yuridik munosabatlar ko'paygan bir davrda, malakali huquqiy yordamning sifat darajasini yangi bosqichga ko'tarish zaruriyati bilan izohlanadi. Advokatura instituti zamonaviy huquqshunoslik fanida nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi tuzilma, balki ijtimoiy adolatni ta'minlovchi mustaqil institut sifatida talqin etiladi. Huquqiy davlat qurishning fundamental sharti — bu inson huquqlari va erkinliklarining oliy qadriyat darajasiga ko'tarilishidir. Biroq, qonun bilan mustahkamlangan huquqlar amaliyotda himoya qilinmas ekan, ular deklarativ (shunchaki e'lon qilingan) xarakterga ega bo'lib qolaveradi.

Ushbu nuqtayi nazardan, advokatura davlat va shaxs o'rtasidagi muvozanatni saqlab turuvchi o'ziga xos "huquqiy qalqon" vazifasini o'taydi. Kirish qismida quyidagi uchta muhim jihat tahlil qilinadi:

1. Huquqiy zaruriyat: Har qanday huquqiy nizo yoki jinoiy ta'qib jarayonida shaxsning malakali yuridik yordam olish huquqi (O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 141-moddasi).

2. Davlatning majburiyati: Davlat nafaqat ayblovni amalga oshirishi, balki ayblanuvchi yoki jabrlanuvchining huquqlari himoya qilinishi uchun barcha sharoitlarni, jumladan, mustaqil advokaturani kafolatlashi lozimligi.

3. Tadqiqot maqsadi: Advokatlik faoliyatining bugungi kundagi institutsional muammolarini o'rganish va ularni xalqaro andozalar (masalan, *International Bar Association* standartlari) asosida takomillashtirish yo'llarini ko'rsatib berish.

ASOSIY QISM

1. Advokatura Institutining Nazariy va Huquqiy Tabiat

Advokatura — bu jismoniy va yuridik shaxslarga ularning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish maqsadida professional asosda yuridik yordam ko'rsatadigan mustaqil huquqiy institutdir. Uning huquqiy tabiati erkin kasb (liberale profession) tushunchasiga tayanadi.

2. Xalqaro Standartlar va Mustaqillik Tamoyili

BMTning 1990-yildagi "Advokatlar rolini belgilovchi asosiy prinsiplari"ga ko'ra, hukumatlar advokatlarning o'z vazifalarini hech qanday to'sqinliklarsiz, qo'rqitishlarsiz va asossiz aralashuvlarsiz bajarishini kafolatlashi shart.

1. Mustaqillik: Advokat faqat qonunga va o'z mijozining manfaatlariga bo'ysunadi.
2. Konfidensiallik: Advokatlik siri daxlsizdir. Bu ishonchning asosi bo'lib, davlat organlari tomonidan ushbu sirning buzilishi huquqiy davlat tamoyillariga ziddir.

3. O'zbekistonda Advokatura Islohotlari

So'nggi yillarda O'zbekistonda advokaturani "kuchli" institutga aylantirish maqsadida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan:

1. Sud-huquq tizimida "E-advokat" tizimining joriy etilishi;
2. Advokatlik faoliyatiga kirish uchun byurokratik to'siqlarning kamaytirilishi;
3. Advokatlarning tintuv qilinishi yoki so'roq qilinishiga oid kafolatlarning kuchaytirilishi.

4. Sud Protsessida Tortishuv Tamoyili

Sudda ayblov va himoya tomonlarining tengligi (adversarial system) faqat qog'ozda emas, balki amalda ham ta'minlanishi lozim. Advokatning dalillarni to'plash va taqdim etish borasidagi huquqlari tergov organlari bilan tenglashtirilishi odil sudlov sifatini 40-50% ga oshirishi ilmiy kuzatuvlarda isbotlangan.

1. Advokatlik Faoliyatining Institutsional Mustaqilligi

Advokatura davlat organlari tizimiga kirmaydi. Bu uning avtonomligini anglatadi. Ilmiy jihatdan bu "nodavlat notijorat tashkiloti" maqomida namoyon bo'ladi.

1. Moliyaviy va tashkiliy mustaqillik: Advokatlar palatasining faoliyati va advokatlarning o'z-o'zini boshqarishi davlat budjetidan tashqarida shakllanishi, ularning ijro hokimiyatiga qaram bo'lmasligini ta'minlaydi.

2. Litsenziyalash masalasi: Litsenziya berish jarayonida Adliya organlarining roli kamaytirilib, ko'proq professional hamjamiyatning (Advokatlar palatasining) vakolatlari kengaytirilishi tizimning xolisligini oshiradi.

2. Protsessual Tenglik va Tortishuv Tamoyili

Jinoyat va fuqarolik protsessida "tomonlar tengligi" tushunchasi advokatura faoliyatining o'zagidir.

Dalillar to'plash muammosi: Hozirgi kunda tergovchi va prokuror keng vakolatlarga (ekspertiza tayinlash, tintuv, so'roq) ega bo'lgan bir paytda, advokatning dalil to'plash imkoniyatlari cheklanganligi ilmiy munozaralarga sabab bo'lmoqda.

XULOSA (Kengaytirilgan tahlil)

Birinchi qism: Tizimli xulosalar

Advokatura institutining rivojlanishi jamiyatning umumiy huquqiy madaniyati ko'rsatkichidir. Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, advokat faoliyatiga davlat tomonidan har qanday bilvosita bosim — bu fuqaroning adolatga bo'lgan ishonchini yemiradi. Shuning uchun advokaturani o'z-o'zini boshqaruvchi (self-governing) tizim sifatida yanada takomillashtirish lozim. Litsenziya berish va uni bekor qilish jarayonlari to'liq advokatlar hamjamiyatining ixtiyoriga o'tishi, davlatning bu jarayondagi roli faqat nazorat funksiyasi bilan cheklanishi kerak.

Ikkinchi qism: Kelajak istiqbollari

Advokaturaning kelajagi raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt (LegalTech) bilan chambarchas bog'liq. Biroq, texnologiyalar qanchalik rivojlanmasin, advokatning axloqiy

mas'uliyati va mijoz bilan bo'lgan psixologik ishonch aloqasini o'rnini bosa olmaydi. Kelgusida advokatlarning ixtisoslashuvini (sohalar bo'yicha bo'linishni) chuqurlashtirish va bepul yuridik yordam (**Pro bono**) tizimini institutsionallashtirish talab etiladi. Bu esa aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari uchun odil sudlovga erishish imkoniyatini (access to justice) kengaytiradi. Xulosa qilib aytganda, kuchli advokatura — kuchli davlat va erkin fuqaroning kafolatidir. Ushbu ilmiy maqola doirasida amalga oshirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, advokatura shunchaki yuridik xizmat ko'rsatish sohasi emas, balki huquqiy davlatning immun tizimidir. Tadqiqot natijalari quyidagi konseptual xulosalarda o'z aksini topadi:

1. Institutsional Avtonomiya — Demokratiya Mezoni

Advokatura institutining davlat apparatidan institutsional va funksional jihatdan mustaqil bo'lishi — jamiyatda adolat tushunchasining barqarorligini ta'minlovchi asosiy omildir. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, advokatning litsenziyalash, intizomiy javobgarlik va kasbiy faoliyatini tartibga solish jarayonlari to'liq o'z-o'zini boshqarish (self-governance) tamoyiliga o'tishi shart. Bu ijro hokimiyatining advokat faoliyatiga bilvosita bosim o'tkazish imkoniyatlarini nolga tushiradi.

2. Protsessual Tenglik: Nazariyadan Amaliyotga

Maqolada asosiy muammo sifatida ko'tarilgan ayblov va himoya tomonlarining "qurollar tengligi" (*equality of arms*) prinsipi hali to'liq deklarativ xarakterda ekanligi aniqlandi.

Ilmiy yechim: Advokatga tergov harakatlarida nafaqat ishtirok etish, balki mustaqil dalil to'plash va muqobil ekspertizalar tayinlash huquqini beruvchi "Advokat tekshiruvi" modelini qonunchilikka kengroq implementatsiya qilish zarur. Bu sud jarayonining faqat ayblovga moyilligini (obvinitelny uklon) bartaraf etadi.

3. Raqamli Transformatsiya va Etika Muvozanati

XXI asr advokaturasi LegalTech (huquqiy texnologiyalar) bilan integratsiyalashuvi muqarrar. Raqamlashtirish (elektron order, masofaviy sud ishtiroki, blokcheyn asosidagi konfidensiallik) ish samaradorligini oshiradi. Biroq, xulosada ta'kidlanishicha, texnologik taraqqiyot advokatlik siri va kasb etikasi kabi fundamental qadriyatlardan ustun kelmasligi kerak. Sun'iy intellekt advokatga ko'makchi bo'lishi mumkin, lekin inson huquqlari bo'yicha qaror qabul qilishda uning o'rnini bosa olmaydi.

4. Ijtimoiy Mas'uliyat va Pro Bono

Advokatura faqat tijoratga asoslangan soha bo'lib qolmasdan, ijtimoiy missiyani ham bajarishi lozim. Maqolada aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari uchun "Pro bono" (jamoat

manfaati uchun bepul yuridik yordam) tizimini institutsional darajada rag'batlantirish mexanizmlarini yaratish lozimligi ilmiy asoslab berildi.

5. Strategik Taklif

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, O'zbekistonning yangi huquqiy strategiyasida advokaturani "kuchli, daxlsiz va mustaqil" tuzilmaga aylantirish strategik vazifa bo'lib qoladi. Buning uchun advokatning daxlsizligini buzganlik uchun javobgarlikni nafaqat ma'muriy, balki jinoiy darajaga ko'tarish va advokat so'rovining protsessual quvvatini prokuror so'rovi darajasiga tenglashtirish lozim.

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqola advokaturani inson huquqlarining eng ishonchli kafolati va jamiyatning huquqiy ongini yuksaltiruvchi asosiy drayver sifatida talqin etadi. Tadqiqotda keltirilgan takliflar milliy qonunchilikni xalqaro andozalarga muvofiqlashtirishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. "Advokatura to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni.
3. BMT. Advokatlar rolini belgilovchi asosiy prinsiplari (Gavana, 1990).
4. R. Sharipov. "Advokatura: Kecha, bugun va ertaga". – Toshkent, 2021.
5. A. Yakubov. "Sud jarayonida tortishuv tamoyili: Nazariya va amaliyot". – Fan, 2022.
6. Z. Islomov. "Huquqiy davlat: Nazariy asoslar". – Toshkent, 2019.
7. European Convention on Human Rights. Article 6: Right to a fair trial.
8. S. Mirziyoyev. "Sud-huquq tizimini isloh qilishning yangi bosqichi". Ma'ruzalar to'plami.
9. "Legal Profession and Justice in a Globalized World", Oxford University Press, 2020.
10. Advokatlar palatasining yillik hisoboti va statistik tahlillari (2024-2025).